

Національна
академія наук України

Інститут
української археографії та джерелознавства
імені М.С.Грушевського

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

ТВОРИ у 50 томах

Видавнича рада:

Борис ПАТОН – голова
Любомир ВІНАР • Іван ДРАЧ • Аркадій ЖУКОВСЬКИЙ
Іван КУРАС • Володимир ЛИТВИН • Олексій ОНИЩЕНКО
Омелян ПРИЦАК • Френк СИСИН • Ярослав ЯЦКІВ

Головна редакційна колегія:

Павло СОХАНЬ – головний редактор
Ярослав ДАШКЕВИЧ – заст. головного редактора
Ігор ГИРИЧ – відповідальний секретар
Геннадій БОРЯК • Віктор БРЕХУНЕНКО • Іван БУТИЧ
Сергій БІЛОКІНЬ • Василь ДАНИЛЕНКО • Микола ЖУЛИНСЬКИЙ
Олександр КУЧЕРУК • Олександр МАВРІН • Ігор МЕЛЬНИК
Надія МИРОНЕЦЬ • Юрій МИЦИК • Всеволод НАУЛКО
Світлана ПАНЬКОВА • Руслан ПІРИГ • Валерій СМОЛІЙ
Ольга ТОДІЙЧУК • Василь УЛЬЯНОВСЬКИЙ • Ярослав ФЕДОРУК

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ

Том 2

Серія
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТВОРИ
(1907–1914)

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
MYKHAILO HRUSHEVSKY DIGITAL ARCHIVES

ЛЬВІВ
ВИДАВНИЦТВО
«СВІТ»
2005

ББК 63.3 (4 УКР)
Г 91

*Затверджено Вченою радою
Інституту української археології та джерелознавства
імені М.С.Грушевського НАН України*

Редколегія тому 2:

Павло СОХАНЬ (головний редактор, доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України)
Ігор ГИРИЧ (відповідальний секретар, кандидат історичних наук)
Світлана ПАНЬКОВА (старший науковий співробітник)

Упорядники: Ігор ГИРИЧ, Світлана ПАНЬКОВА

Автори передмови: Ігор ГИРИЧ, Світлана ПАНЬКОВА

Автор коментарів: Світлана ПАНЬКОВА

Мовна редакція текстів М.Грушевського — Наталія ЛИСЕНКО

Переклад висловів іншомовного походження — Мирослав ТРОФИМУК

Пояснення слів: Галина СВАРНИК

Видавництво "Світ"

<http://svit.gov.ua/>

ISBN 966-603-223-6
ISBN 966-603-277-5 (т. 2)

- © Інститут української археології та джерелознавства імені М.С.Грушевського НАН України, 2005
- © Видавництво «Світ», дизайн та художнє оформлення, 2005
- © Передмова, І.Грич, С.Панькова, 2005
- © Коментарі, С.Панькова, 2005

ДОДАТКИ

ХРОНІКАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНІ СТАТТІ
(1898–1907)

прийняті тільки за дозволом міністерства; студент має удатися до факультету і дістає звичайно дозвіл ходити, поки його справа не буде порішена міністерством; коли виключення сталося з яких-небудь студентських причин, міністерство такі справи звичайно полагодує прихильно. Життя у Львові не дуже дороге, можна жити за 20 руб. на місяць, але зарібок тяжко знайти; лекції (уроки) оплачуються досить низько, а приїжджому знайти їх майже неможливо.

ПРОМОВА НА ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРАХ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ім. ШЕВЧЕНКА 25 березня 1901 р.]

Високоповажані пані й панове!

Мило мені повітати вас уперше у власній хаті Товариства*, на сих перших зборах нового століття! А нинішні збори розпочну бажанням, щоб се нове століття було свідком дальшого успішного й невпинного розвою нашого Товариства.

З заведеної минушого року спеціальної “Хроніки” Товариства в[исокоповажані] члени могли докладно слідити за життям Товариства, а результати його діяльності мали коротко зібрані в річнім справозданні в остатнім числі “Хроніки”, розісланім всім в[исокоповажаним] членам Товариства. Надіюсь, що в[исокоповажані] члени з його перегляду набрали переконання, яке маю я, — що Товариство наше вступило в нове століття серед дуже інтенсивного розвою, розвою тим ціннішого, що переходив він серед досить трудних матеріальних обставин.

Ріжностороння, многоважна діяльність нашого Товариства не знаходить і далі відповідного підпертя в кругах правительствених і автономічних. Минушого року високий сойм, окрім дотеперішніх запомог, признав лише 1000 кор[он] на видання правничі і одноразову запомогу 1000 кор[он] на організування етнографічної експедиції. Високе ж міністерство зовсім відмовило підвищення дотеперішньої субвенції й вставлення її в бюджет, не вважаючи на те, що виділ Товариства, окрім звичайного подання, що вносить щорічно до міністерства, осібними депутаціями до міністрів освіти, фінансів і Галичини, як також і до краевого правительства, старався переконати міродатні сфери о високій важності діяльності Товариства й дальшого успішного розвою її. Таким чином з каси державної й крайової дістало наше Товариство в минушнім році всього лише 16000 корон — суму, що покривала лише третину видатків, які преліміновано було на наукові цілі Товариства минушого року, і зовсім нужденно виглядала в порівнянні з

запомогами, які дістали на такі цілі аналогічні інституції інших народностей держави.

Супроти такої рівнодушності чинників, від котрих в першій лінії наше Товариство мало б право надіятися енергійної підмоги, виділові тільки з великою трудністю удалося задержати в рівновазі фінанси Товариства, уже перед тим сильно захитані інтенсивним розвоєм наукових видавництв. Коли нам удалося удержатися в границях доходів минушого року не тільки без редуції дотеперішнього плану видавництв, а навіть зі значним розширенням його і зі збільшенням видатків в інших наукових потребах Товариства, то тільки завдяки збільшеному обороту книгарському — на що виділ покладав минушого року велику увагу, і крайній ощадності в переведенні прелімінара. Як в[исокоповажані] члени могли переконатися з долученого деталічного рахунку наукових видань, видатки були значно нижчі від прелімінара, навіть дорахувавши до сього перенесені на р. 1901 виплати в висоті коло 1700 кор[он], а навіть мало що вищі були від видатків попереднього року, не вважаючи на значне помноження наших видавництв.

Власне, не вважаючи на скупі запомогу, в минулому році розпочали ми публікацію осібних бюлетенів Товариства під титулом “Хроніки” мовою українською й німецькою, з докладними відомостями про життя Товариства, виказом його видань і з короткими змістами рефератів щочотири місяці, що в сумі дало за рік дві спорі книжки. Замість одного тому “Правничої часописі”, правнича комісія почала видавати по два томи своєї публікації з розширеною програмою й розширеним титулом: “Часопись правнича й економічна”. Натомість упланована ще позаторік правнича бібліотека все ще не може увійти в життя через брак засобів. Всього видало Товариство в минулому році 18 ½ томів своїх періодичних публікацій, а до того 12 книжок свого літературно-наукового органу — “Літературно-наукового вістника”. Участь наукових і літературних сил у виданнях Товариства, змінна в зв’язку з не все однаковим складом самих видавництв, в минулому році була особливо значна: всього протягом року взяли участь: у “Записках” Товариства — 41 особа, з того заграничних співробітників — 16, в інших наукових виданнях — 47 осіб, з того заграничних — 4, разом 82 особи, а з того заграничних — 20. В “Літер[атурно]-наук[овім] вістнику” за той же час взяло участь понад 80 осіб, з того заграничних — понад 50. Таким чином видання Товариства згромадили коло себе минушого року понад 150 наукових і літературних сил, з того половина — заграничних.

Уложений минушого року проект всестороннього студіювання австрійської Русі щодо етнографії, археографії, археології й діалектології дорогою експедиції, не міг відповідно розвинутися наслідком того, що в[исокий]

сойм признав на сю ціль лише одноразову, зовсім невелику запомогу, Товариство ж не розпоряджало на се власними засобами. Тому не можна було уложити якихось систематичних, на довге й правильне студіювання обчислених планів, хоч все ж удалося і з тим малим засобом зробити крок наперед в студіюванні нашого народу.

З помічних наукових інституцій Товариства поруч бібліотеки могли ми нарешті приступити до сповнення іншої довголітньої нашої дезидерати — музею*. Остатнє розширення локалю Товариства дало можливість відповідно умістити від кількох літ збирану колекцію портретів видніших українських діячів і приступити до організації інших колекцій. В остатніх днях відставлено один із замовлених для музею габльотів і я встиг упорядкувати колекції археологічні, збірку автографів і фотографій і поручаю їх світлій увазі в[исокоповажаних] членів. Дальший зріст нашого музею буде залежати стільки ж від матеріальних засобів Товариства, скільки, а ще й більше, від заінтересування сею інституцією нашої суспільності. Потреба й дезидерати нової інституції будуть пояснені її осібною відозвою.

Організацію наукової роботи в Товаристві, як і давніше, вели секції й комісії Товариства при діяльній участі виділу; число їх помножилося минулого року ще комісією язиковою, так що Товариство наше числить тепер три секції, 5 комісій* і редакційний комітет “Літ[ературно]-н[аукового] вістника”*. Крім того, для порушеної ще від осені справи дослідів антропологічних, зав’язано остатніми днями осібну анкету в сій справі.

В складі дійсних своїх членів понесло Товариство болючу утрату в особі остатнього з фундаторів його, почесного члена й довголітнього співробітника його видань Олександра Кониського. З-поміж членів-основателів не стало вірного приятеля нашого Товариства Сергія Грушевського. З-поміж членів звичайних стратило Товариство о. Сидора Єзерського, катехита в Золочеві. В[исокоповажани] члени зволють пошанувати їх пам’ять!

Нових звичайних членів прибуло 45, а на остатнім своїм засіданні виділ затвердив на внесення секцій дійсними членами отсих людей: в секції історично-філософичній — Олексія Марковича, доктора історії, висл[уженого] звичайного професора Одеського університету, автора численних розвідок з історії Чорномор’я й України, співробітника “Записок” від р. 1897. В секції філологічній — Михайла Комарова, нотаря в Одесі, заслуженого українського діяча, звісного своїми працями в українській лексикографії, бібліографії, етнографії й історії літератури, довголітнього співробітника видань нашого Товариства. В секції математично-природописно-лікарській — д-ра Стефана Рудницького, учителя академічної гімназії, автора цінних розвідок з української історії, що новішими часами віддається спеціально фізичній географії і з сеї галузі опублікував

також одну розвідку в “Збірнику” матем[атично]-природ[описно]-лік[арської] секції, й Семена Сидоряка, учителя тої ж гімназії, автора цінних праць з обсягу біології.

Зі зверхніх відносин нашого Товариства в минулім році піднести треба його участь у міжнародних конгресах паризьких — через своїх членів і відпоручників взяло воно участь у конгресах: антропологічним, фольклорним і лікарським, і як перший виступ на світових зборах треба признати його вповні удачним. Рівно ж брало воно участь у наукових маніфестаціях, які годилися з його науковим становищем і національною нашою гідністю. До розширення зносин його з науковими інституціями й видавництвами причинилося багато заснування постійного бюлетеня в німецькій мові*: минушого року наново приступило до обміну видань близько 70 наукових інституцій і наукових видавництв, і річ замітна, що особливо зростає число таких обмінів із краями англосаксонськими і скандинавськими.

Як і давніш, і минушого року мусив виділ Товариства ділити свою працю між справами наукового характеру й адміністрацією, що вимагала пильної уваги. Розпочаті в 1899 р. реформи в діловодстві Товариства ведено далі; побільшено персонал урядничий тим способом, що маніпуляції поділено між урядником маніпуляційним і фаховим бухгалтером; спостереження, зроблені над пробною організацією діловодства, мають послужити особній анкеті, зложеної з виділових, членів контрольної комісії й дотичних урядників, до переведення в ній поправок. Розширено локаль Товариства, а притім визначено осібне приміщення й для музею. В повний порядок приведено нарешті магазин Товариства й докладніше обчислено його реальну вартість. Рівно ж застановлявся виділ над потребами розширення й різних уліпшень в друкарні: саме тепер ідуть роботи коло заведення електричного освітлення й руху в друкарні, а також рішено закупити ще одну друкарську машину: сі значні, але конче потрібні для успішного розвою господарки, давно вже з року на рік відкладані видатки, в сумі коло 15000 кор[он], мають покритись в сім році, й се вимагало пильної уваги виділу для фінансів Товариства. Так само в камениці Товариства, котрої справа, на жаль, не уважаючи на старання виділу, все ще не покінчена, робилися приготування до важних інвестицій — водопроводів і нової каналізації, але з причини, що камениця Товариства має спільний канал із іншою сусідньою, до сих робіт не можна було приступити до сього часу.

На сім кінчу свій погляд на минувший рік. Констатую, що число зібраних членів відповідає вимогам статуту щодо важності зборів і оголошую нинішні збори відтвореними.

З історії громад на рубежі 1850–1860-х років // Київська старовина. — 1998. — № 2. — С. 28–49; *Палієнко М.* Київська Стара Громада у суспільному та науковому житті України (Друга половина ХІХ–початок ХХ ст.) // Там само. — С. 49–84.

...заснуються перші національні часописі... — першими часописами народовської течії були “Вечорниці” (1862–1863), “Мета” (1863–1865), “Нива” (1865), “Русалка” (1866).

...і коло них скупляється гурток молодезі... — йдеться про формування народовського руху в Галичині. За взірцем Київської громади представники західноукраїнської молоді в 1861 р. заснували дві перші напівтаємні громади у Львові серед студентів духовної семінарії та університетів. До 1864 р. народовецькі громади утворилися серед гімназичної молоді в Самборі, Перемишлі, Тернополі, Дрогобичі, Бережанах, Коломиї та в інших містах. Провідними діячами громад були С.Воробкевич, В.Шашкевич, К.Климкевич, Д.Танячкєвич. Докладно див.: *Середа О.* Національна свідомість і політична програма ранніх народовців у Східній Галичині (1861–1867) // Вісник Львівського університету. Серія історична. — Львів, 1999. — Вип.34. — С. 199–214; *Мудрий М.* Галицькі народовці в 60-х рр. ХІХ ст.: спроба модернізації української національної ідеї // Молода нація. — К., 1996. — Вип.3. — С. 213–219.

с. 481 *...прикладаючи до себе... пізніше назву радикалів* — йдеться про об’єднання частини народовців у Русько-українську радикальну партію (1890).

Але з часом з гуртка переходить вона в партію... — йдеться про Русько-українську радикальну партію, створену в жовтні 1890 р. Провідну роль у формуванні її ідейно-політичної платформи та діяльності відіграв І.Франко. Докладно див.: *Грицак Я.* “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки Наукового товариства імені Т.Шевченка. — Т. ССХХІІ: Праці Історико-філософської секції. — Львів, 1991. — С. 71–110; *Данилович С.* Франко — духовний батько радикальної партії в Галичині // І.Франко у спогадах сучасників. — Львів, 1956. — Кн. 1.

В справі доступу на Львівський університет

Вперше опублікована в журналі: ЛНВ.— 1900. — Т. ІХ. — Кн. І. — С. 80. Підпис: *М.Грушевський.*

Подається за першодруком.

[Промова на Загальних зборах Наукового товариства ім. Шевченка 25 березня 1901 р.]

Вперше опублікована в журналі: ЛНВ. — 1901. — Т. ХІV. — Кн. VI. — С. 174–178. Прізвище промовця зазначене в тексті загального огляду.

Подається за першодруком.

Цією промовою М.Грушевський відкрив загальні збори НТШ 25 березня 1901 р. На зборах були присутні 38 членів товариства.

с. 483 *Мило мені повітати вас уперше у власній хаті Товариства...* — йдеться про будинок на вул. Чарнецького (тепер Винниченка), 26, який НТШ придбало в 1898 р. коштом українського мецената, професора Військово-медичної академії в Петербурзі Павла Пелехіна (див.: *Вуйцик В.* З історії будинків Наукового товариства ім. Шевченка у Львові // З історії Наукового товариства імені Шевченка: Зб. доповідей і повідомлень сесій і конференцій НТШ у Львові. — Львів, 1997. — С. 257; *Гнатюк В.* Наукове товариство імені Тараса Шевченка у Львові (Історичний нарис першого 50-річчя — 1873–1923). — 2-ге вид. — Мюнхен; Париж, 1984. — С. 108–114).

с. 485 *...могли ми нарешті приступити до сповнення іншої довголітньої нашої дезидерати — музею* — культурно-історичний музей НТШ був заснований ще 1892 р. у складі археологічного, етнографічного та природничого відділів. Побажання М.Грушевського щодо розміщення колекцій, висловлене на зборах, було реалізоване лише в 1913 р., коли музей отримав приміщення в придбаному на кошти мецената В.Симиренка будинку на вул. Чернецького, 24 (див.: *Гнатюк В.* Наукове товариство імені Тараса Шевченка у Львові. — С. 138–148; *Гончарук Т.* Етнографічні колекції музею НТШ // ЗНТШ. — Т. ССХХІІІ: Праці Секції етнографії та фольклористики. — Львів, 1992. — С. 417–427). Про особливу увагу вченого до музею свідчить його публіцистична праця, розміщена в попередній книзі ЛНВ. У ній автор дає характеристику зібрання та накреслює план його подальшого формування (*Грушевський М.* В справі музею при Науковим товаристві ім. Шевченка // ЛНВ. — 1901. — Т. ХІV. — Кн. V. — С. 108–111).

...Товариство наше числить тепер три секції, 5 комісій... — на 1901 р. до складу товариства входили історично-філософська (голова М.Грушевський), філологічна (голова І.Франко) та математично-природописно-лікарська (голова І.Верхратський) секції та комісії: правнича, етнографічна, археологічна, язикова, лікарська. Утворені 1892 р. після реформи товариства. Кожна секція видавала свої періодичні збірники, комісії — праці, серійні та тематичні видання. Докладні відомості про структуру НТШ, видавничу діяльність на початку ХХ ст. М.Грушевський подає в статті “Наукове товариство імені Шевченка” (ЛНВ. — 1900. — Т. ІХ. — Кн. І. — С. 184–200).

...і редакційний комітет “Літ[ературно]-н[аукового] вістника” — у 1898–1905 рр. видавцем ЛНВ було НТШ, у 1905–1913 рр. — Українсько-руська видавнича спілка.

с. 486 *...причинилося багато заснування постійного бюлетеня в німецькій мові...* — йдеться про видання “Хроніки НТШ” німецькою мовою, яке виходило одночасно з українським з 1900 р. чотири рази на рік. Перші три випуски вміщували звіти з наукової й адміністративної діяльності, четвертий — річний звіт товариства та його органів. “Хроніка” подавала списки членів, біографічні відомості новообраних дійсних членів. Загалом упродовж 1900–1939 рр. вийшло 74 випуски “Хроніки”.

З М І С Т

	с. текстів	с. ком.
<i>І.Гирич, С.Панькова</i>		
ПУБЛІЦИСТИКА МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО НА СТОРІНКАХ “ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВОГО ВІСТНИКА” У 1907–1914 роках.	V	
Розділ І. СТАТТІ ПІД РУБРИКОЮ “НА УКРАЇНСЬКІ ТЕМИ” (1907–1914)	1	
При кінці року	3	499
Крячуть ворони...	10	500
“О любви к Отечеству и народной гордости”	20	501
Гріхи наші	38	502
Грім — та не з тучі...	44	503
“Кінець рутенства!”	50	505
Ще одна повість про те, як посварився Іван Іванович з Іваном Никифоровичем	61	507
Українство і всеслов’янство	66	508
Не пора	73	510
Ще про культуру і критику	82	512
На новий рік	95	514
Видавничка криза	106	516
З новорічних думок	115	517
Слово на малодушних	127	518
Гімн вдячності	131	519
В великий четвер	136	520
Похорони унії	141	521
В російським диліжансі	150	523
Маленька жертва	157	524
Замість новорічної	168	525
Фабрикація сепаратизму	176	526
Недооцінювання	183	526
В слов’янських обіймах	189	528
“Мазепинство” і “богданівство”	199	530
Відлучення Холмщини	207	532
Батьки і діти	216	534
Українська дебата	223	535
По кошмарі	231	537
Нова хвиля	235	538
Сіяння вітру	243	539

Розділ II. ЗБІРКА СТАТЕЙ: НАША ПОЛІТИКА	251	
Під нинішню хвилю	253	543
Два роки галицької політики	261	545
Реальна політика на галицькім ґрунті	276	550
“Малі діла”	287	551
Ера фінансово-економічна	295	552
З нашого культурного життя	306	554
По виборах	317	556
Розділ III. НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІ ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ СТАТТІ (1907–1914)	325	
До наших читачів в Росії	327	558
Богданові роковини	332	559
До наших читачів	337	560
Чи не спроможемось?	347	563
Антракт	353	566
Пам’яті Володимира Антоновича	358	568
Пам’ятник Шевченку	360	570
Кров	363	571
Недуга д-ра Івана Франка	368	573
До рецензії д. Липинського	370	575
До наших читачів	375	577
Ювілей Миколи Гоголя	378	577
В сорок восьмі роковини Шевченка	382	579
Виговський і Мазепа	386	582
Українська історіографія і Микола Костомаров. Пам’яті М. Костомарова в двадцять п’яти роковини його смерті	397	585
Над свіжою могилою	412	593
Василь Доманицький	414	594
Два ювілеї	418	598
Пам’яті Павла Житецького	422	600
Призабута справа	425	602
Свято єднання	430	606
[Про зняття з себе обов’язків головного редактора “Літературно-наукового вістника”]	433	607
В столітні роковини Герцена	434	608
Возлюбленникові муз і грацій	441	609
В балканськім антракті	442	610
Після Балканської війни	453	610
Сорокалітній подвиг	464	611
З промови на полтавськім святі	466	612
Шевченкове століття	468	612
Сараєвська трагедія	472	613

ДОДАТКИ: Хронікально-інформаційні статті (1898–1907)	479	
[Промова з нагоди 25-літнього ювілею літературної діяльності Івана Франка]	480	615
В справі доступу на Львівський університет	482	616
[Промова на Загальних зборах Наукового товариства ім. Шевченка 25 березня 1901 р.]	483	616
П.Накрохін [Некролог]	487	618
Академічний дім	487	618
Отвертий лист до п[рофесора] Т.Флоринського [Коротка передмова до листа]	488	618
Отвертий лист до гр[еко]-кат[олицьких] ординаріатів і духовенства	488	619
Виказ датків	492	620
Святе Письмо	493	620
Знесення указу 1876 р.	493	621
Св[яте] Письмо на українській мові	494	621
Від редакції [Напрями праці з нагоди дев'ятого року видання ЛНВ]	494	621
Програма Української демократично-радикальної партії [Коротка передмова до програми]	496	621
Із статистичної комісії Наук[ового] тов[ариства] ім. Шевченка: І. Зав'язання статистичної комісії Наук[ового] тов[ариства] ім. Шевченка	496	622
Портрет Шевченка	498	622
КОМЕНТАРІ	499	
ПОКАЖЧИК ІМЕН	623	
ПОКАЖЧИК НАЗВ	656	
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	665	
ПОЯСНЕННЯ СЛІВ	671	

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Грушевський Михайло Сергійович

Твори: У 50 томах

Том 2

Серія "Суспільно-політичні твори (1907–1914)"

Редактор	<i>Л.Веремієнко</i>
Художнє оформлення	<i>С.Іванов</i>
Технічний редактор	<i>С.Довба</i>
Комп'ютерний набір і верстка	<i>Л.Гринчишин</i>
Коректори	<i>Р.Гамада, М.Ломеха, Б.Павлів, О.Тростянчин</i>

Здано на складання 18.08.2004. Підп. до друку 28.02.2005.

Формат 70x100¹/₁₆. Папір офс. Гарн. Academy. Офс. друк.

Умовн. друк. арк. 56,76. Умовн. фарбовідб. 57,16. Обл.-вид. арк. 49,83.

Додатк. накл. 500 прим. Свідоцтво держ. реєстру: серія ДК № 22.

Вид. № 04. Зам. 40-5.

Державне спеціалізоване видавництво "Світ"

79008 м. Львів, вул. Галицька, 21

www.dsv-svit.lviv.ua;

e-mail: office@dsv-svit.lviv.ua

Надруковано з готових діапозитивів на
ВАТ "Львівська книжкова фабрика "Атлас"
75005 м. Львів, вул. Зелена, 20

Грушевський М.С.

Г 91 Твори: У 50 т. /Редкол.: П.Сохань, Я.Дашкевич, І.Гирич та ін.;
Голов. ред. П.Сохань. — Львів: Світ, 2002 —
Т. 2: Серія "Суспільно-політичні твори (1907–1914)". — 2005. —
704 с.

ISBN 966-603-223-6; 966-603-000-0 (т. 2).

Другий том є продовженням серії "Суспільно-політичні твори" 50-томного зібрання праць М.Грушевського. У ньому вміщені публіцистичні статті вченого, що друкувалися у 1907–1914 рр. у журналі "Літературно-науковий вістник".

Видання розраховане для науковців та всіх, хто цікавиться історією України.

ББК 63.3 (4 УКР)

ISBN 966-603-223-6

ISBN 966-603-000-0 (т. 2)